

ปฏิสัมพันธ์ 4 : แนวทางการประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4 Discrimination: Application Guidelines for Buddhist Propagation

พระภิกษุภวณามังคลาจารย์ (ธนมงคฺล นวประภคค) พระมหาสมบรูณฺ์ ทองแก้ว และ สมชัย ศรีนคค
Phra Bhavanamangkalajarn (Thannamogkol Naprakob), Phramaha Somboon Thongkaew
and Somchai Srinok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: dn.2519@gmail.com

Received September 5; Revised October 29, 2023; Accepted October 30, 2023

บทคัดย่อ

การพัฒนากรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 1) อดตปฏิสัมพันธ์ ปริชาแจงในอรธธ 2) อัมมปฏิสัมพันธ์ เข้าใจในธธธธ (3) นจรตติปฏิสัมพันธ์ ข่าซองในภาษา และ 4) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ คืดแก้ปัญหาทันการณฺ์ การเผยแผ่ของคณะสงฆ์ จำเป็นต้องใชหลักปฏิสัมพันธ์ 4 เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของประชาชน เพื่อชักจูงผู้คนทุกเพศทุกวัยให้มาสนใจพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังได้กว้างขวาง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงได้อย่างง่าย เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์

คำสำคัญ: ปฏิสัมพันธ์ 4; การประยุกต์ใช้; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Abstract

Developing a conceptual framework for developing a system of propagating Buddhism based on the principles of 4 Discrimination for the Sangha, consisting of (1) Discrimination of Meanings (2) Discrimination of Ideas (3) Discrimination of Language and (4) Discrimination of Sagacity. The propagation of the Sangha requires the use of the principles of 4 Discrimination in order to reach the minds of the people in order to persuade people of all genders and ages to take a serious interest in Buddhism widely, so that people in the community, easy to access, beneficial to the propagation of Buddhism according to the four principles of 4 Discrimination for the Sangha.

Keywords: 4 Discrimination; Application Guidelines; Buddhist Propagation

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์สืบต่อมายาวนานกว่า 2,600 ปี ในท่ามกลางสังคมอินเดียที่มีความหลากหลายด้านวรรณะ ความเชื่อ ศาสนาและเจ็ดลัทธิต่าง ๆ อย่างมากมาย จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาตั้งเดิมต่าง ๆ การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ที่มีมาก่อนพุทธกาลโดยสิ้นเชิง หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระประสงค์ให้มวลเวไนยสัตว์ทั้งปวงเข้าใจในพระสัทธรรม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงาม (พระธรรมปิฎก ป. อ. ปยุตฺโต, 2546) ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส พ้นจากความทุกข์ เข้าสู่พระนิพาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงส่งสาวกรุ่นแรก 60 รูปออกไปประกาศพระศาสนา ตรัสว่า

เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าไปทางเดียวกัน 2 รูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธประสงค์เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงแสดงประโยชน์ 3 ประการ ดังที่ปรากฏในอรรถสวดสูตร ว่าด้วยอำนาจประโยชน์ พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 3 ประการ คือเหตุ 3 อย่าง ได้แก่

1. บุคคลผู้แสดงธรรม รู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม
2. บุคคลผู้ฟังธรรมรู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม
3. บุคคลผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรมทั้ง 2 ฝ่าย รู้แจ้งอรรถและรู้แจ้งธรรม

บุคคลผู้พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 3 ประการนี้แลจึงควรแสดงธรรมแก่คนเหล่านั้น

พระพุทธกิจ คือกิจที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตร หลังจากตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญ พระพุทธจริยา คือการทรงบำเพ็ญประโยชน์ 3 ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่

โลกัตถจริยา พระจริยาอันเป็นประโยชน์แก่โลก

ญาติัตถจริยา พระจริยาเพื่อประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ

พุทธัตถจริยา พระจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เพื่อทรงโปรดเวไนยสัตว์ผู้ควรได้รับการแนะนำสั่งสอนด้วยพระอชฌาสัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณา

พระพุทธเจ้าทรงอนุเคราะห์เกื้อกูลสัตว์โลกทั้งหลายให้เป็นสุข พ้นจากทุกข์ ให้ได้บรรลุอมตธรรม ทั้งในพรรษากาลและนอกพรรษากาลโดยมิได้ทรงคำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยและความยากลำบาก ตลอดเวลา 45 พรรษาหลังจากตรัสรู้ ทรงจาริกไปหาชนบทน้อยใหญ่ เริ่มต้นจากเสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ (ปัจจุบันคือ สารนาถ รัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย) ในพรรษาที่ 1 ประทับจำพรรษา ณ อิสิปตนมฤคทายวัน พาราณสี แคว้นกาสิ แห่งชมพูทวีป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2559)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก เมื่อบริวารสมเด็จเจ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทาน อัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรแรกของพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล ขณะที่ชาวอินเดียในชมพูทวีปบูชาพระผู้เป็นเจ้า เพื่อให้อาดตมอันของตนรวมกับปรมาตมอันของเทพเจ้าหลังจากวายเป็นฆราวาส บางพวกทรมานตนให้ลำบากเพื่อเป็นการไถ่บาปอันนำไปสู่ความหลุดพ้นเมื่อหมดบาปกรรมแล้ว พระพุทธเจ้าทรงประกาศข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

เรียกว่า มัชฌิมปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง อันเป็นแนวปฏิบัติที่หลีกเลี่ยงจากทางที่สุด 2 อย่างคือ การหมกมุ่นในกามสุขและการทรมานตนให้เดือดร้อน การแสดงอัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นประกาศคำสอนที่ขัดแย้งกับคำสอนดั้งเดิมของบรรพชน แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง จนถึงพรรษาที่ 45 ทรงจำพรรษาสุดท้ายที่เวฬุคาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี เมื่อใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงย่อพระพุทธโฆวาทที่ทรงประกาศตลอด 45 พรรษา สรุปลงในบท ความประมาทเพียงบทเดียวจากพระพุทธโฆวาทที่ทรงประทานไว้มากมายหลากหลายต่างกาลเวลา และสถานที่ การที่มีพระพุทธสาวกท่องจำกันไว้ได้และจัดระเบียบหมวดหมู่เป็นปิฎกต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงทราบว่าในอนาคต พระสาวกจักแตกแยกเป็นหมู่คณะ จึงทรงแนะนำหลักสาราณียธรรม 6 หลักการอยู่ร่วมกัน คือ เมตตาทายกรรม เมตตาวิจิตรกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโกศิ สีสสามัญญุตตา และทิวัจฉิสามัญญุตตา หลังพุทธปรินิพพาน กิจการคณะสงฆ์ได้รวมกันเป็นเอกภาพ ทุกสำนักต่างมีศิษย์บริวาร แม้มีพระศาสดาองค์เดียวกัน แต่คำสอน การปกครองแตกต่างกันออกไป พระมหากัสสปะ ผู้อาวุโส ได้เป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งที่ 1

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ไทย ลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ประดิษฐานมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ล้านนา มอญและเขมร มีการส่งคณะสงฆ์ไปลังกาและนิมนต์พระลังกามาเป็นอุปัชฌาย์ในพุทธศตวรรษที่ 18-19 คณะสงฆ์ได้ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้กรุงสุโขทัยเกิดความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าด้านต่าง ๆ (สิริวิวัฒน์ คำวันสา, 2534) เช่น ด้านการศึกษา ด้านศิลปะ และด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา นอกจากพอรามคำแหงจะทรงเอาพระทัยใส่สร้างปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุแล้ว ทรงรอบรู้ในธรรมะจึงอบรมสั่งสอนประชาชนทางบ้านด้วยพระองค์เอง ส่วนพระสงฆ์เผยแผ่ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยอาศัยข้อกำหนดเป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นกรอบปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมภายในให้เจริญขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2559) เป็นลักษณะของบรรพชิตที่นำไปสู่ความศรัทธาเลื่อมใสของหมู่ชน สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสแหล่งเรียนรู้และสามารถเพิ่มทักษะในการนำไปปฏิบัติได้จริง เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปรียพร วิศาลบุรณ และคณะ, 2566)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมภิทา 4

ได้แก่ แนวคิดหลักปฏิสัมภิทา 4 ความหมายของปฏิสัมภิทา และรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมภิทา 4 ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักปฏิสัมภิทา

ปฏิสัมภิทา เป็นหลักธรรมที่ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ คือ มีปัญญาแตกฉานเข้าใจในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (สามารถอธิบายโดยย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุตติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (สามารถโต้ตอบได้ทุกสถานการณ์) ปฏิสัมภิทา เป็นธรรมที่เกิดพร้อมกับบอรรถตมรรค เป็นคุณ เครื่องให้อาจอหาญของพระอรหันต์ เช่น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัญญาโกณฑัญญะ พระสารีบุตร พระมหาโกณฑัญญะ ฯลฯ เอกบุคคลวรรค หมวดว่า ด้วยบุคคลผู้เป็นเอก พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอก คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ความปรากฏแห่งบุคคลผู้เป็นเอก เป็นการรู้แจ้งชัดธาตุหลายชนิด เป็นการรู้แจ้งชัดธาตุที่แตกต่างกัน เป็นการทำให้แจ้งผลคือวิชชา (ความรู้แจ้ง) และวิมุตติ (ความหลุดพ้น) เป็นการทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล เป็นความปรากฏแห่งจักษุ แสงสว่าง โอภาสอันยิ่งใหญ่ เป็นความปรากฏแห่งอนุตตรियะ 6 (คือ ทัสสนานุตตรियะ สวานานุตตรियะ ลาภานุตตรियะ ลิกขานุตตรियะ ปาริจรียนานุตตรियะ และอนุสสทานุตตรियะ) และเป็นการทำให้แจ้งปฏิสัมพันธ์ 4 คือ อัตถปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในเนื้อความ ธรรมปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในหลักการ นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในภาษา และปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ปัญญาแตกฉานในความคิดพิจารณา

ปฏิสัมพันธ์ คือ ความรู้แตกฉานในธรรม 4 อย่าง ได้แก่ 1) ในเหตุ 2) ในผล 3) ในภาษา 4) ในปฏิภาณ ซึ่งปุถุชนไม่มีปฏิสัมพันธ์ แต่พระอริยบุคคลเท่านั้นที่มีปฏิสัมพันธ์

พระอริยบุคคลทุกชั้นก็มีปฏิสัมพันธ์ญาณ แม้พระโสดาบันจนถึงพระอรหันตสุขขวิปัสสก แต่ไม่บริบูรณ์เท่ากับพระอรหันต์ที่เป็นมหาสาวก สำหรับพระมหาสาวกทุกท่านได้ปฏิสัมพันธ์ต่างกัน คือ มีปัญญาแตกฉานจากการสะสม เช่น ท่านพระสารีบุตรย่อมแตกฉานมากกว่ามหาสาวกรูปอื่น ๆ

ดังนั้น พระอริยบุคคลทุกชั้นมีปัญหาแตกฉานที่เป็นปฏิสัมพันธ์แตกต่างกัน มากหรือน้อย ผู้ที่มีมากก็เรียกได้ว่า เป็นผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ 4 พระอรหันต์ที่เป็นสุขขวิปัสสกดับกิเลสอย่างเดี่ยวแต่ไม่ได้มีฤทธิ์ ท่านก็ต้องอบรมวิปัสสนาจนถึงดับกิเลสได้ ดังนั้น ท่านก็ต้องมีปัญหาแตกฉานในธรรมหรือในอรรถ และแม้พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ท่านก็ต้องประจักษ์ความจริงของสภาพธรรม ดับกิเลสได้บางส่วนและประจักษ์พระนิพพานด้วย เพราะฉะนั้น ท่านก็มีปฏิสัมพันธ์ ความแตกฉานในด้านต่าง ๆ ตามสมควร เช่น พระอนานนท์ เมื่อยังเป็นพระโสดาบัน ท่านก็เป็นผู้เลิศใน 5 ประการ และมีความแตกฉานในพระธรรมมากก็เป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์เช่นกัน ตามสมควรกับความเป็นพระโสดาบัน ดังข้อความในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมพันธ์มรรค ความว่า

อันธรรมดาว่า การเรียนพระพุทธพจน์แม้มากมาย แล้วบรรลุปฏิสัมพันธ์ ย่อมไม่มีแก่ปุถุชน แต่พระอริยสาวกที่จะได้ชื่อว่าไม่บรรลุปฏิสัมพันธ์นั้น ย่อมไม่มีเลย

ในยุคปัจจุบันยังมีผู้ที่ได้ปฏิสัมพันธ์หรือไม่

ปฏิสัมพันธ์เป็นเรื่องของปัญญาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะปัญญาที่คมกล้า ซึ่งปัญญามีสองอย่าง โดยนัยกว้างคือ โลกียปัญญา คือ ปัญญาที่ยังเป็นไปในวิภวภูมิจ และ โลกุตตรปัญญา คือ ปัญญาที่ประจักษ์พระนิพพานจนถึงการดับกิเลสหมดสิ้น (พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช, 2551)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2559) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ 4 : ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

1. อัตถปฏิสัมพันธ์ : ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

2. ธรรมปฏิสัมพันธ์ : ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งใจหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

3. นิรุตติปฏิสัมพันธ์ : ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

4. ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ : ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้มซาบ ในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สเหมาะสม เข้ากับกรณี เข้ากับ เหตุการณ์

ปฏิสัมพันธ์ 4 : แนวทางการประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวทางการประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ สามารถแบ่ง ได้เป็น 6 ด้าน ดังนี้

1. การกิจด้านการปกครอง หมายถึง การกิจพระสงฆ์ซึ่งเป็นภิกษุต้องสอดส่องดูแล รักษาความ เรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหรืออยู่ในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศมหาเถรสมาคมหรือบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช อยู่ในระดับดี
2. การกิจด้านการเผยแผ่ หมายถึง การกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสน ทายาทและประชาชนรับทราบทุก ๆ วิธีที่ไม่ผิดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้ความรู้ความเข้าใจใน หลักพุทธธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน
3. การกิจด้านการศึกษา หมายถึง การกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้ง แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญศึกษา การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง การจัดการศึกษาด้านวิปัสสนา ธุระ การฝึกฝนธรรม บ่มเพาะด้านจิตใจ
4. การกิจการศึกษาสงเคราะห์ การกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาชั้น พื้นฐานแก่เด็กและเยาวชน
5. การกิจด้านสาธารณูปการ เป็นภารกิจเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดทั้งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส เพื่อเป็นสถานที่เหมาะสมเป็นสัปปายะ คือ การกิจด้านการ ก่อสร้าง การซ่อมแซม ทำนุบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุ/สาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคาร เรือน ศาลาการเปรียญหอธรรม กุฏิ เเมรุ เป็นต้น
6. การกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ฝึกอบรม ปฏิบัติธรรมฝึกนั่งสมาธิ สัมมนา โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อ ประโยชน์และความสุขแก่มหาชนเป็นสำคัญ

สรุป

แนวทางการประยุกต์ใช้ปฏิสัมพันธ์ 4 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเพื่อการดำเนินงาน ที่สอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ 1. การกิจด้านการปกครอง 2. การกิจด้านการเผยแผ่ 3. การกิจ ด้านการศึกษา 4. การกิจการศึกษาสงเคราะห์ 5. การกิจด้านสาธารณูปการ และ 6. การกิจด้านสาธารณ สงเคราะห์ เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของประชาชน เพื่อชักจูงผู้คนทุกเพศทุกวัยให้มาสนใจพระพุทธศาสนาอย่าง จริงจังได้กว้างขวาง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงได้อย่างง่าย เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลัก ปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์

เอกสารอ้างอิง

- ปรียพร วิศาลบุรณ์, สุรัสมิภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำว่าดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). *รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 47). กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โฮม.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2534). *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.